

(hivatkozásainak) elemzése. Hasznos lenne hasonló módszerekkel a korábbi vagy későbbi évek szakmai-tudományos publikációit is elemezni, hogy az időbeni trendek világosabbá váljanak.

/KOUFOGIANNAKIS, Denise–SLATER, Linda–CRUMLEY, Ellen: A content analysis of librarianship research. = Journal of Information Science, 30. köt. 3. sz. 2004. p. 227–239./

(Sonnevend Péter)

Minőségi reform a norvég felsőoktatásban – az egyetemi könyvtárak jövőbeni szerepe

A norvég felsőoktatásban végbemenő minőségi reformban négy hagyományos egyetem, hat szakosított egyetemi intézmény és 26 regionális főiskola vesz részt. Mind közintézmény, támogatásuk nagy része az államtól származik. A felsőoktatási könyvtárak szoros kapcsolatban állnak egymással, ami a BYBSYS közös könyvtári rendszernek köszönhető, amely közös OPAC-ként működik, és mint különböző modulokból álló integrált könyvtári rendszer gondoskodik a könyvtárak belső működéséről is. A BYBSYS fejlesztése és fenntartása az elmúlt 30 évben a könyvtárak közös munkájának egyik eredménye. Politikai szinten a felsőoktatási könyvtárak a Norvég Felsőoktatási Tanács speciális könyvtári bizottsága keretében működnek együtt.

A reform szükségessége

A norvég felsőoktatási reformot a kormány kezdeményezte az alábbi igényekre alapozva:

- a bolognai folyamatnak megfelelő új képzési struktúra és értékelő rendszer. Mivel az oktatás a nemzetközi piacon termékként jelenik meg, szükség van az összehasonlíthatóságra;
- az oktatási rendszer finanszírozásának kérdése, mivel az 1971-es 50 ezerről 2001-re 200 ezerre nőtt a hallgatók száma. Ezt már a nemzeti költségvetés nem tudja kezelni;
- a felsőoktatási intézmények sem képesek kezelni a hallgatók növekvő számát, a tanulók pedig nem végeztek az előírt időszak alatt, és az eredmények nem voltak elég jók.

Egy reform volt a válasz ezekre az igényekre, ami egy jobb minőséget hozott azzal, hogy csökkentette az egyes fokozatok eléréséhez szükséges időt.

A reform

A reform fő elemei a következők voltak:

- három és fél éves ún. Bachelor fokozat, 5 éves ún. Master fokozat;

- a tanulási környezet és folyamat javítása, a tanulók bevonása a tanterv kialakításába;
- az oktatási folyamatok módszereinek változtatása, a rugalmas oktatás központba helyezése;
- szorosabb kapcsolat a tanítási módszerek és az értékelés között, nagyobb figyelemmel a folyamatos visszacsatolásra;
- az intézményeken belüli minőségi rendszerek szükségessége;
- a pénzek eredményen alapuló elosztása a végzetek és kreditek helyett;
- a tanulás finanszírozása: ha a hallgató megfelelően halad, diákhitelének egy része ösztöndíjjá alakul.

Minőség – a könyvtár szerepe

A reform erősíti a felsőoktatási intézmények közötti versenyt, amely során egyre fontossabbá válik a kiváló hallgatók, oktatók, és kutatók „elcsábítása”. Az egyetemi könyvtáraknak hangsúlyozniuk kell fontosságukat az új környezetben, szerepüket olyan új területeken, mint:

- a könyvtár az új tanulási környezetben,
- az elektronikus könyvtár,
- a kiadóként működő könyvtár.

Ha ezekre az új területekre több pénzt juttatnak, akkor a hagyományos papír alapú könyvtár elsőbbsége háttérbe szorul. A ilyen változtatásokat komoly párbeszédnek kell megelőznie a könyvtárak alaptervékenységét illetően. A könyvtárakon belüli kulturális változásokban nagy szerepe lesz.

A könyvtár az új tanulási környezetben

Az új tanulási környezet a következő területekre terjed ki:

- rugalmas tanulási környezet,
- az oktatás és tanulás a folyamatot kezelő Learning Management Systemen (LMS) keresztül,

- probléma alapú tanulás (PBL módszer),
- a tanulási központ modell.

A rugalmas tanulási környezetben a tanulói erőforrások hozzáférése nincs sem időhöz, sem térhez kötve. A könyvtárak tekintetében ez a szakirodalom elektronikus erőforrásainak támogatását jelenti, ami jó minőségű felhasználói interfészek kialakításával jár. Az LMS alkalmazásával javul az oktatók és tanulók közötti kommunikáció. A könyvtárak segítséget nyújtanak az oktatóknak a programok összeállításában, amelyekben az elektronikus információs források ismét nagy szerephez jutnak.

Az átmenet során a hagyományos tananyagra épülő tanulást a probléma alapú tanulás váltja fel, amely a tanulókat minőségi információ kutatására, kiválasztására és elérésére ösztönzi. Ehhez a tanulóknak el kell sajátítaniuk az LMS-hez szükséges információs műveltséget, amihez a könyvtáraknak interaktív tanulási programokat kell létrehozniuk.

A rugalmas tanulás és a PBL módszer bevezetésével alkalom nyílik a könyvtárak átrendezésére, a különböző tevékenységek korszerű berendezésekkel való ellátására. A tanulási központ modellje Norvégiában sikeresnek bizonyult: a különböző csoportos tevékenységekre alkalmas terek a tanulás minőségi színvonalát emelik.

Az elektronikus könyvtár

A tanulók, az oktatók és a kutatók elsősorban az internetet ismerik mint információforrást. A cél az, hogy ha az információra van szükség, először a könyvtárhoz forduljanak. A norvég könyvtárak legnagyobb problémája nem az, hogy megvásárolják az elektronikus forrásokat, hanem hogy azokat elérhetővé tegyék mindenki számára. A BYBSYS rendszer jól működik a papír alapú dokumentumok tárolására és keresésére, de az elektronikus forrásokat még nem tudja kezelni.

A többi skandináv országban már évek óta működnek a nemzeti elektronikus könyvtári projektek, a Norvég Archivum, Könyvtár és Múzeum Hatóság csak 2003-ban indította ezt a fejlesztést. Amíg nincs kialakult mód a nemzeti digitális könyvtár működtetésére, addig minden könyvtár a saját stratégiáját alakítja, amelynek a fő kérdése az elektronikus és a papír alapú dokumentumok aránya.

A kiadóként működő könyvtár

A felsőoktatási könyvtárak hagyományos szerepe, hogy importálják az ismeretet, és tegyék hozzáférhetővé a hallgatóknak és oktatóknak. A jövőben fontos feladat lesz az anyaintézmény tudásának „exportálása”. A könyvtárak legfőbb feladata volna az elektronikus oktatói anyagok, doktori tézisek és egyéb kiadványok tárolása, kezelése. Négy egyetemi könyvtárban helyeztek üzembe elektronikus kiadói rendszert Norvégiában.

Új prioritások – a változások kezelése

A változások új prioritásokat hoznak a felsőoktatási könyvtárak életébe. Ennek során az elektronikus forrásokon, a webes interfészekeken és a tanár-diák közötti együttműködésen lesz a hangsúly, miközben a hagyományos tevékenységek súlya csökken. A könyvtárosi munkának egy rugalmasabb felhasználói környezetet kell biztosítania, amit segíteni fog az elektronikus források fejlődése is. A szervezeti kultúrák fejlesztésére nagy hangsúlyt kell fektetni, ezt a Norvég Tudományos és Műszaki Egyetem (Norwegian University of Science and Technology = NTNU) Könyvtárában a dolgozók bevonásával indított programmal oldották meg, ahol a tudás és az új ötletek alakítják a közös jövőt.

A szervezeti változtatásokra az új gazdasági helyzet is okot ad. Kevesebb a költségvetési és az eredménymutatók alapján járó támogatás, így az intézmények szigorúbb prioritások követnek. Ez némi bizonytalanságot is hoz a dolgozók életébe, mivel eddig a demokratikus döntési rendszerek és a dolgozók bevonása volt a jellemző.

Könyvtári kooperáció Norvégiában

Norvégiában szoros együttműködés van a felsőoktatási könyvtárak között, ez részben a közös nemzeti könyvtári rendszernek, a BYBSYS-nek tulajdonítható. A rendszer fejlesztésekor azonban problémák jelentkeztek, mert a különböző szintű résztvevőknek más és más igényük van a megoldásokra. A nagy intézményeknél fontos az elektronikus források kezelése, ők a fejlesztést túl lassúnak találják. Több mint száz intézményi tag van, így nehézkes a döntési folyamat. Ezért a négy nagy egyetem a BYBSYS-en kívüli könyvtári portál létrehozását tervezi.

A felsőoktatási könyvtárak könyvtárközi kölcsönzési szokásaira is rossz hatással lehet a minőségi reform. A nagy könyvtárak állományát eddig ingyen használták a kisebb intézmények. Ha ezentúl a helyi források használata kap prioritást, a külső szolgáltatások térítésesek vagy korlátozottak lehetnek a könyvtárak számára.

További változások a norvég felsőoktatásban

Az elmúlt két évben a norvég felsőoktatási intézmények jelentős szerepet vállaltak a minőségi reform folyamatában, amely európai kezdeményezésre indult a felsőoktatási mobilitás elősegítésére, és a nemzetközi munkaerőpiacok jobb kiszolgálására. Norvégiában is, mint Európában, az állami felsőoktatás ingyenes. Az állam támogatja és ellenőrzi az intézményeket. A legtöbb felsőoktatási intézménynél szétválasztották a tudományos és adminisztratív vezetést, a döntéshozatalnál pedig az igazgatótanács segít.

Norvégiában egy kormánybizottság foglalkozik a felsőoktatás további átalakításával. Egy jelentésében olyan ajánlásokat tett, amelyek az eddig elfogadott alapelveiket borítanák fel. Ezek szerint új törvényre van szükség az állam és az oktatás szétválasztására. Minden intézménynek független ala-

pítványszerű státusa lenne. Igazgatótanács felügyelete alatt működne, amelynek tagjai intézményen kívüliek lennének. A bizottság szerint a választott rektor feladata volna mind a tudományos, mind az adminisztratív feladatok irányítása. A felsőoktatást a tandíjfizetés felé kell irányítani, ahol a tandíj az intézmény támogatottságától függene.

A bizottság tevékenységével kapcsolatban komoly aggodalmaknak adtak hangot különböző egyetemek vezetői. Egyesek szerint a változtatások nyugtalanságot okoznának az eddig megszokott felsőoktatási rendszerben. Mások szerint a norvég felsőoktatás alapelvei kérdőjeleződnének meg, mivel az egyetemek és főiskolák nemcsak kutatási és oktatási központok, hanem a társadalmi és demokratikus értékek központjai is, amelyeket nem vezérelhetnek piaci hatások.

A bizottság ajánlásait újból megvitatják a jövőben, és ez érdekes fejleményeket hozhat a norvég felsőoktatás és egyetemi könyvtárak életében.

/LOMHEIM, Ingar: The Quality Reform in Norwegian higher education – the future role of academic libraries. = 7th International Bielefeld Conference, 2004. február 3–5. <http://conference.ub.uni-bielefeld.de/proceedings/lomheim.pdf>

(Birkás Bence)

A CrossRef ma

A CrossRef 2000-ben történt megalakításakor az volt a cél, hogy az elsődleges tartalmak alapján egy olyan belső kapcsolatokkal összekötött hálózatot hozzanak létre, amely lehetővé teszi a tudósok számára az online folyóiratokban megjelenő hivatkozások követését. Ez nagyjából teljesült is, a rendszer jelentősen bővült, finanszírozási modelljét a gyakorlati tapasztalatok alapján módosították. Bővítették a küldetési nyilatkozatot azzal, hogy a CrossRef célja a felhasználók számára megkönnyíteni az elsődleges online tartalmak elérését; a hivatkozások csatolása ennek csak egy eszköze.

A CrossRefhez négyéves működése során 300 kiadó csatlakozott, több mint 9100 folyóiratból 10,6 millió digitális objektumazonosító (digital object identifier = DOI) megadásával. Emellett egyre nő a konferenciakiadványokban megjelenő közleményekre, könyvekre és könyvek fejezeteire, enciklo-

pédiákra mutató azonosítók száma. A másik fontos mutató a DOI-k használata, azaz hányszor kattintottak egy-egy csatolóra. Ez a szám eléri a havi 5–6 milliót, ami a rendszer jelentős használatát bizonyítja.

2003-ban stratégiai döntéseket hoztak az árak és díjak kérdésében: megszüntették a könyvtáraktól, a tagoktól és társult intézményektől a keresésért felszámított díjakat (ez korábban 0,12 USD/DOI volt a tagoknak és a társult intézményeknek, 500 USD/év a könyvtáraknak, és 2500 USD/év a konzorciumoknak). Ehelyett a kiadók éves tagsági díjat fizetnek (jövedelmük arányában) és egy kis összeget minden nyilvántartásba vett azonosító után. A társult intézményeknek (referáló és indexelő adatbázisok előállítói és más aggregátorok) korlátlan számú keresésért éves átalánydíjat kell fizetniük. A könyvtáraknak nem kell fizetniük a